

علی بقایی*

معرفی و نقد پایان‌نامه کارشناسی ارشد:

عوامل موثر بر خشونت علیه نوجوانان در خانواده‌های تهرانی

(رسول‌زاده اقدم، صمد(۱۳۸۱)، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.)

مقدمه

موضوع خشونت علیه نوجوانان در خانواده‌ها یکی از موضوعات پژوهشی ناب در عرصه علوم انسانی ایران است که توجه و تلاش پژوهشگری جوان را در قالب کاری اگرچه اجباری - رساله کارشناسی ارشد - برانگیخته و حوزه جدیدی برای گسترش مرزهای دانش و آسیب‌زدایی از خانواده‌های ایرانی گشوده است. به جرأت می‌توان گفت که طرح و مطالعه - چنانکه خواهیم دید - جسورانه این مسأله که علیرغم شیوع آن در ایران مورد کم‌توجهی متولیان امور نوجوانان و جوانان و بویژه پژوهشگران کشورمان قرار گرفته بود، یکی از امتیازات پژوهشگر این رساله محسوب می‌شود.

در ادامه ضمن معرفی پژوهش مذکور کوشش می‌شود نکات برجسته مثبت و منفی آن مورد بحث قرار بگیرد.

* کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی

معرفی

این پایان‌نامه در ۲۱۳ صفحه بانضمام ۲۲ صفحه شامل دو پرسشنامه ارائه شده است و شامل ۵ فصل است: کلیات، مبانی نظری تحقیق، روش تحقیق، یافته‌های تحقیق، و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد. کلیات در قالب ۶ بخش شامل طرح مسأله، اهمیت مسأله، سؤالات اصلی تحقیق، تعریف و تحدید مفاهیم، انواع بی‌توجهی، و پیشینه تحقیق ارائه شده است. مبانی نظری تحقیق شامل ۱۵ بخش است. در این فصل نظریه‌هایی که خشونت را به عنوان متغیر وابسته در کانون توجه قرار داده‌اند معرفی شده و عوامل اثرگذار پیشنهاد شده به عنوان متغیرهای مستقل توسط آنها ارائه شده است. در نهایت ارتباط علی بین متغیرها در قالب یک شبکه مفهومی جهت‌دار ترسیم شده است. روش تحقیق در ۱۳ بخش شامل فرضیات تحقیق، تعریف عملیاتی متغیرها، جامعه آماری، جمعیت تحقیق، روش نمونه‌گیری، و غیره است. یافته‌های تحقیق شامل چهار بخش است: نتایج توصیفی، روابط بین متغیرها، تحلیل رگرسیون چندمتغیره، و مدلسازی معادلات ساختاری. فصل آخر شامل دو بخش نتیجه‌گیری و پیشنهادات است.

مرور فصول :

الف) کلیات. محقق با ذکر نکاتی چند در مورد وجود خلأ مطالعات پژوهشی در مورد خشونت علیه نوجوانان و با استناد به آسیب‌های وارده بر خانواده‌ها در جهان بواسطه اعمال خشونت علیه نوجوانان، بررسی این موضوع در ایران را یک نیاز واقعی قلمداد می‌کند. موضوع از دو لحاظ حایز اهمیت است: یک بحران خانوادگی است، و پیامدهای منفی زیادی را بدنبال دارد. پس ضرورت دارد مورد بررسی و تبیین قرار گیرد.

خشونت چهار بعد دارد: جسمانی، عاطفی، جنسی، و بی‌توجهی. در این پژوهش، بعد سوم بنابر دلایل فرهنگی ایران مورد مشاهده قرار نمی‌گیرد. خشونت جسمانی نوعی صدمه‌زدن به نوجوان از لحاظ فیزیکی است. خشونت عاطفی عملی لفظی است که در آن پنداره‌ها و شایستگی‌های نوجوان مورد حمله والدین قرار می‌گیرد. بی‌توجهی، عدم اهتمام والدین در ارضای نیازهای اساسی نوجوان قلمداد می‌شود.

سوال این است که نوجوانان تهرانی چقدر مورد خشونت والدین خود قرار گرفته‌اند؟ چرا؟

ب) مبانی نظری تحقیق. محقق بعد از ارائه مجادلات نظری بسیار، عوامل افزاینده و کاهنده میزان اعمال خشونت (به عنوان متغیر وابسته) را در کم و کیف چندین متغیر (به عنوان متغیرهای مستقل) می‌داند: اندازه خانواده، مشکلات شغلی والدین، ناکامی، استرس، اسنادهای نامناسب والدین از رفتار نوجوان، میزان تنفر از رفتار نوجوان، ارزش تنبیه، بیماری نوجوان، بیماری والدین، والدین ناتنی، سابقه خشونت، و توقعات بیجا عوامل فزاینده و حمایت اجتماعی، عدم انزوای اجتماعی، درآمد، تحصیلات، سن، خودپنداره، همفکری

مشترک، همبختی مشترک، همگامی مشترک، همدلی مشترک، توازن قدرت در خانواده، و ارزش نوجوان عوامل کاهنده میزان خشونت در خانواده تلقی می‌شود.

ج) روش تحقیق. متغیرهای نظری به سبک ماهرانه‌ای عملیاتی شده‌اند. جامعه آماری محدود به خانواده‌های تهرانی ساکن در مناطق مختلف تهران و شمیرانات می‌شود که هر کدام حداقل یک کودک در سن نوجوانی (محصل دوره راهنمایی) داشتند. نمونه آماری ۳۰۰ خانواده تعیین شده است که بطور تصادفی از مناطق ۱، ۲، ۵، ۶، ۸، ۱۲، ۱۶، و ۱۸ انتخاب شده‌اند. ابزار تحقیق شامل دو پرسشنامه مخصوص والدین و نوجوانان است. ضرایب آلفای کراباخ متغیرهای مستقل و پنهان از ۰،۴۳ تا ۰،۹۳ قرار گرفته‌اند.

د) یافته‌های تحقیق. تحلیل رگرسیون چندمتغیره خشونت توسط متغیرهای مستقل مذکور نشان‌دهنده آن است که در حدود ۷۳ درصد از واریانس خشونت علیه نوجوانان توسط سه متغیر «ارزش نوجوان برای والدین»، «نظم در خانواده»، و «تضاد در خانواده» توضیح داده می‌شود. شاخص‌های نیکویی بر ارزش مدل‌های معادلات ساختاری تأییدی دیگر بر این است که نظامی از متغیرهای مستقل شناخته شده توسط محقق رساله تا حد زیادی با واقعیات مشاهده شده نزدیک است.

و) نتیجه‌گیری و پیشنهادات. محقق مبتنی بر نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌کند: نظم در خانواده (همفکری مشترک، همبختی مشترک، همگامی مشترک، همدلی مشترک) افزایش یابد؛ از طریق آموزش، مهارت‌های مدیریتی والدین، بویژه آن دسته که خود در نوجوانی مورد خشونت والدین قرار گرفته‌اند، بیشتر گردد؛ و تضاد والدین در خانواده از میان برداشته شود.

نقد پژوهش

هر اثر پژوهشی اقلأ در دو بعد قابل نقد است: صوری، و محتوایی. ابتدا بعد صوری و سپس بعد محتوایی مورد نقد قرار می‌گیرد.

بعد صوری:

۱. نوع و اندازه قلم‌ها متناسب با سلسله مراتب نوشتاری (قلم سرفصل، قلم تیر، و قلم متن) انتخاب شده است. فاصله سطرها متناسب با ابعاد صفحه A4 انتخاب شده است. اما دقت کافی در رعایت آیین نگارش فارسی و حروف‌چینی گزارش بعمل نیامده است. بطور مشخص می‌توان

- عبارات و جملاتی را یافت که از لحاظ معنایی غلط یا ناقص‌اند؛ غلط‌های املایی فراوانی دیده می‌شود؛ و اشتباهات حروف‌چینی بسیارند.
۲. هفده منبع فارسی و سی‌وشش منبع انگلیسی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. این کار قابل تقدیر است. اهمیت این کار زمانی بیش از پیش روشن می‌شود که دیده می‌شود اغلب منابع اصیل (دست اول)، تألیف‌شده، و جدید (به لحاظ تاریخ تألیف، ترجمه، یا انتشار) هستند. با این حال، دیده می‌شود که نحوه ارجاع منابع، خواه در درون متن و خواه در فهرست منابع، شدیداً آشفته است.
۳. دیاگرام‌ها و جداول مناسبی برای تلخیص و نمایش روابط پیچیده نظری و یافته‌های تجربی طراحی و ترسیم شده‌اند.

بُعد محتوایی:

۱. در کلیات تحقیق به شواهد اعمال خشونت در ایران، و بطور مشخص در تهران به عنوان بستر تجربی پژوهش، استناد نشده است. بدین دلیل خواننده در مورد اینکه آیا این موضوع در تهران اساساً یک مسأله (در معنای بالینی آن) هست یا نه، دچار تردید می‌شود و چنین می‌پندارد که آن یک مسأله وارداتی است و محقق تحت تأثیر مَدگرایی پژوهشی به بررسی آن موضوع سوق داده شده است.
۲. اهمیت و ضرورت بررسی موضوع بقدر کافی توضیح داده نشده است. اگرچه به این نکات اشاره شده است که خشونت علیه نوجوانان در خانواده یکی از نشانگرهای بحران در خانواده است و وجود و دوام آن بانی بروز مشکلات دیگری خواهد بود، لیکن هیچ اشاره‌ای به اینکه به‌طور مشخص چه مشکلاتی به‌واسطه آن متصور است، نشده است. چنین است که خواننده نمی‌تواند در مورد ضرورت اجرای این طرح، که محتاج صرف هزینه‌های زمانی، فکری، و مالی نسبتاً بالایی است، مجاب شود.
۳. مبانی نظری تحقیق شامل انبوهی از نظریات، رهیافت‌ها، و دیدگاه‌هایی است که به نحوی اعمال خشونت را در کانون توجه قرار داده‌اند. لیکن در هیچ جای این پژوهش مبانی برای دسته‌بندی آنها ساخته و پرداخته نشده است تا مسائل و فرضیات پژوهشی مشخصاً بر مبنای آنها بنا شود.
۴. در بخش فرضیات، ۲۶ فرضیه مطرح شده‌اند که هرکدام رابطه بین یک متغیر مستقل منحصر به فرد را با خشونت گمانه‌سازی کرده‌اند، درحالی‌که در مدل کلی خشونت علیه کودکان (ص ۹۳) فقط ۱۳ متغیر مستقل بر روی متغیر وابسته بار شده‌اند. آشفتگی قابل ملاحظه‌ای در ترکیب متغیرهای مستقل با همدیگر جهت ساختن متغیرهای مرتبه بالاتر دیده می‌شود. برای مثال چهار متغیر مستقل نامبرده شده در فرضیات تحقیق (همبختی، همگامی، همدلی، و همفکری) در مدل کلی با همدیگر ترکیب شده و متغیر جدیدی با نام «نظم در خانواده» ساخته‌اند در حالی‌که در مدل‌های رگرسیون

چندمتغیره و مدلسازی معادلات ساختاری فقط متغیر نظم در خانواده و نه چهار جزء تشکیل دهنده آن، که در فرضیه‌ها ذکر شده‌اند، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. بنابراین فرضیه‌های مربوطه بدون آزمون باقی مانده‌اند.

۵. در روش تحقیق چندین کار ارزشمند صورت گرفته است. اول، متغیرهای مستقل و وابسته به‌طور جداگانه تعریف عملیاتی شده‌اند؛ دوم، ابزار پرسشنامه مورد استفاده از استانداردهای لازمه برخوردار است؛ سؤالات به‌طور صحیح جمله‌بندی شده‌اند، ترتیب قرارگرفتن سؤالات طوری است که درجه ادراکی پاسخگویان را به آرامی می‌گشاید و پاسخگویی را آسان می‌کند و پیامد آن افزایش میزان اعتماد به جواب‌ها خواهد بود. پرسشنامه‌های مربوط به هر واحد مشاهده (پدر، مادر، و نوجوان) به‌طور جداگانه طراحی شده‌اند مبتنی بر این استدلال که هر کدام از آنها دارای خصوصیات روانی و صفات زمینه‌ای متفاوتی هستند. با این حال به نظر می‌رسد روایی سازه‌ای برخی از متغیرها ارائه نشده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی